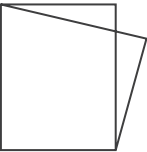


En overset professionsteoretiker: Gil Eyal



Jakob Ditlev Bøje,
lektor, Institut for
Design, Medier og
Uddannelsesvidenskab,
Syddansk Universitet

At være en ‘overset teoretiker’ plejer at være forbeholdt akademiske figurer, som er gået bort, eller som ikke er aktive længere. I dette lille skriv vil jeg omtale en forsker, som er både nulevende og aktiv, men som ikke synes at være nået igennem til den danske forskningsverden. Det drejer sig om Gil Eyal og hans bog *The Crisis of Expertise*¹.

Gil Eyal er professor i sociologi ved Columbia University i New York. Han beskriver selv sin forskning som værende i spændingsfeltet mellem politik, professioner, institutioner og forskning, herunder en såkaldt videnskabeliggørelse af politik og en politisering af videnskab. Denne interesse aktualiseres i en amerikansk kontekst, hvor der – ikke mindst efter Trump – er opstået udbredt mistillid, hvad gælder bl.a. eksperter, politik og institutioner. Ifølge Eyal eksi-

sterer der en ‘crisis of expertise’, og det er denne krise, hans bog omhandler.

Nu er der efterhånden en del, som taler om kriser (klimakrise, energikrise, finanskriser, politisk krise, omsorgskrise m.m.), så hvorfor endnu en krise, kan man spørge. Jeg blev optaget af bogen af flere grunde. For det første var det lidt provokerende, men også befriende, at det var ekspertisebegrebet og ikke et begreb om professioner eller professionalitet, der blev sat i forgrunden. Provokerende, fordi ekspertise, i modsætning til professionalitet, typisk isoleres fra spørgsmål om normer, værdier, og hvad der er ‘rigtigt’ at gøre; befriende, fordi samme normer og værdier kan have tendens til at udspringe af professionernes selvforståelser, fremstillinger og interesser². For det andet blev jeg optaget af måden, hvorpå ekspertise forstås og

kontekstualiseres i forhold til politik, forskning, institutioner og offentlighed. For det tredje fik bogen mig til at tænke tilbage på Henning Salling Olesens (2004) nu efterhånden ældre artikel, hvori han drøftede professionernes krise og de professionelles muligheder for at komme ud af den. Bogen er en lejlighed til at revurdere de muligheder, der dengang var i syne.

Snakken om ekspertise
Bogen indledes med en observation af den eksponentielle stigning i brugen af ordet “ekspertise”. Mellem 1955 og 2000 er der, ifølge Eyal, sket en stigning på ikke mindre end 4300 procent. I sammenligning er brugen af ordet “ekspert” steget med 30 procent, mens “profession” er faldet med 3 procent. Man skal selvfølgelig altid være varsom med at fortolke den slags tendenser (baseret på google Ngram), men for Eyal bliver det starten til at formulere tesen, at den øgede ‘snak’ om ekspertise er udtryk for, ikke en større tillid til eksperter, men en stigende usikkerhed med hensyn til deres virke og betydning for stadig flere dele af livet. Eyal skriver: “expertise is not a thing, not a set of skills possessed by an individual or even by a group, but a historically specific way of talking. It is a way of talking occasioned by a situation in which the number of contenders for expert status has increased, the bases for their claims have become more heterogeneous and uncertain, and the struggles between them has become more intense” (Eyal, 2019, s. 29). Med andre ord befinder vi os i den paradoksale situation, at mens behovet for ekspertise vokser, daler vores tillid til dem og det, der repræsenterer denne kundskab – hvorfor vi taler mere om det.

Hvad er ekspertise?
Det er dog ikke al ekspertise, der drages i tvivl. Eyal bruger en metafor til at beskrive den aktuelle fordeling af videnskab og ekspertise: (A) den langsomme bane; (B) mellembanen; (C) den hurtige bane. I den langsomme bane finder vi discipliner som fysik og kvantemekanik, der langsomt men sikkert (vertikalt) opbygger sandheder, og som generelt ikke drages i tvivl. I den hurtige bane finder vi jura og policy, ikke fordi disse områder i sig selv er mere tvivlsomme eller underlødige, men fordi man her hurtigt skal nå frem til en beslutning om et givent sagsforhold. Tiden er ikke reversibel i denne bane modsat den langsomme bane. I mellembanen finder vi området “regulatory science”. Dette er et bredt område, som bl.a. dækker over økonomi, statskundskab, psykologi, klimaforskning og – mit eget område – uddannelsesvidenskab³. Ekspertisen gør her brug af videnskabelige metoder kendt fra discipliner i den langsomme bane, men dette sker overfladisk, fordi man samtidig skal nå frem til beslutninger og indsatser om samfundsbestemte problemer. Man må acceptere politisk-økonomiske rammer, opdrag (fx fra fonde) og det muliges kunst: “To bridge open-forward scientific facts with closed, actionable legal and policy facts, regulatory facts take the

form of cuttofs, thresholds, guidelines, surrogate end points, acceptable risk levels, consensus documents, expert assessments, simulations, stress tests” (s. 14).

I resten af bogen fokuserer Eyal på regulatory science, dvs. den førnævnte videnskabeliggørelse af politik og politisering af videnskab. Forskningen om denne ekspertise har især været optaget af to diskussioner:
- Findes ekspertise inden i eller uden for individer?
- Er ekspertise en praktisk, tavs, kropslig og situationsbestemt viden, eller er det en abstrakt, eksplicit og general viden nedfældet i en kollektiv (og peer reviewet) vidensbase?

Med udgangspunkt i disse diskussioner udvikler Eyal en firefeltmodel, hvori velkendte positioner indplaceres (s. 40) (nederst).

I en dansk kontekst er måske især den anden position kendt, som en kritik af abstrakt eller skolastisk (uddannelses) viden udviklet uden sans for professionsudøveres hverdag og praktiske kunnen. Det gælder bl.a. Wackerhausens (2004) arbejde om professionsidentitet, sædvane og akademiske dyder; studier

Explicit abstract knowledge “theory”		What makes expert knowledge different from lay knowledge?	
		Tacit, practical knowledge	
Where is expertise?	Inside individuals	Early artificial intelligence and expert systems research	Phenomenology; critique of AI (Hubert Dreyfus)
	Outside individuals	Sociology of professions	Distributed cognition, Actor Network Theory

af situeret viden og mesterlære (Lave & Wenger, 1991; Nielsen & Kvale, 1999); Flyvbjergs (1991) forsvar for casestudiet og det konkrete videnskab; Andersens (2011) analyse af tavs viden i pædagog- og sygeplejerskeuddannelsen; studier med afsæt i Bourdieus praxeologi (Callewaert, 2004; Larsen, 2004; Petersen, 2004). Men også den fjerde position forankret i ANT er kendt. Det gælder bl.a. Gulløvs (2015) arbejde om læreres professionalitet; Plums (2011) analyse af ’pærevællingen’ i daginstitutionspraksis; og Buus’ (2019) studie af forbindelser mellem småbørnspædagogik og evidens-baserede metoder.

Spørgsmålet er: Hvor er vi i dag? Hvilke positioner findes, og hvilke af disse synes at have mest magt med hensyn til at definere ekspertise? Her er det, Eyal mener, man må se på eksperternes forbindelse til (eller alliance med) politik og økonomi – og vice versa. Men først beskriver han, hvordan de fire positioner, gennem intern kritik og debat, så at sige har nærmet sig hinanden (s. 47):

1. Tidlig forskning om kunstig intelligens og ekspertsystemer bliver, gennem især dialog med Latour, til ekspertise i kontekst.
2. Den fænomenologiske position bliver, gennem især dialog med professions-sociologien, til interaktionel ekspertise.
3. Professionssociologien bliver til sociology of expertise.
4. ANT bliver til en ny og mere tings-orienteret ANT inspireret af computer-forskning.

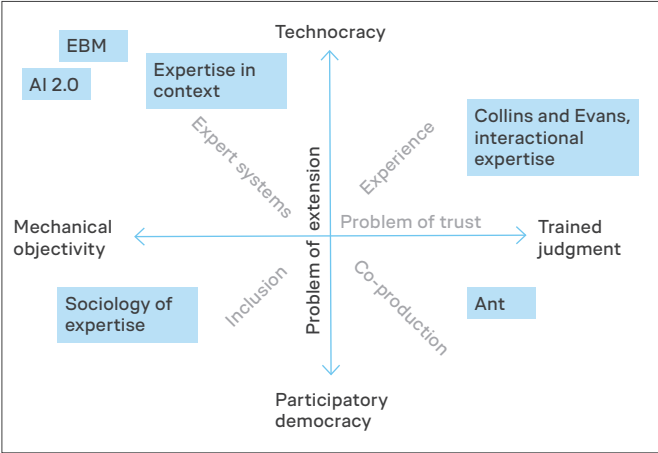
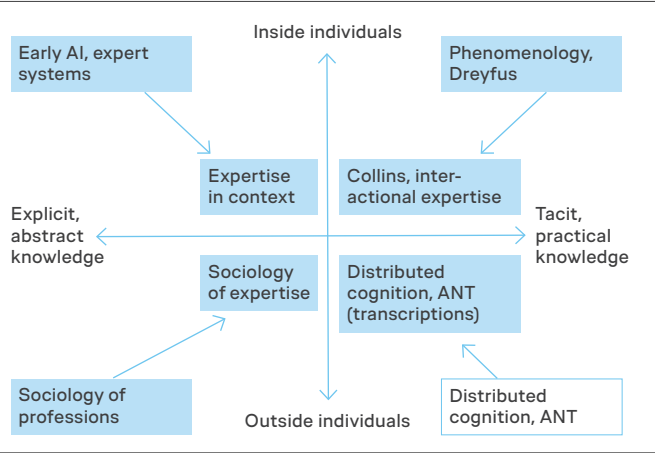
Efterhånden som åbningen mod omverdenen vokser, og udviklingen af regulatory science tiltager, søger positionerne legitimitet på nye måder, hvorfor modellen ændres til følgende (s. 51) (nederst):

Fra at beskrive en intern debat om ekspertise ændrer dimensionerne sig til at reflektere en debat om forholdet mellem ekspertise og omverden. Den vertikale akse står for det såkaldte *problem of extension*. Her er dilemmaet, hvor kort eller langt man skal gå i deliberationen af samfundsmæssige problemer

og løsninger – fx klimakrise eller brugen af vacciner. I den nederste del af figuren går man langt, i retning af demokrati, men det kan forsinke løsninger, og det er ikke sikkert, man kommer frem til et klart svar, hvis alle skal høres. I den øverste del af figuren søger man at løse problemer i et lukket teknokrati, men det kan føre til manglende opbakning og legitimitet. Den horisontale akse handler om tillid. Opnås tillid gennem mekanisk objektivitet, repræsenteret fx ved RCT-studier og strenge procedurer for peer review, eller har vi mere tillid til det professionelle skøn? Som Eyal skriver: “Should we place our trust in the systems or in the experts who run them?” (s. 52).

Med denne ændring af dimensionerne ændrer positionerne sig til:

1. Ekspertise i kontekst søger legitimitet i nye typer af ekspertsystemer.
2. Interaktionel ekspertise forlader sig på særlige eksperters erfaring og skøn.
3. Sociology of expertise inviterer lægmand *ind* i forhandlingen af løsninger.



En overset professionsteoretiker: Gil Eyal

4. Den tingsorienterede ANT inviterer sig selv *ud* i nye netværk af samskabelse.

Tillid og risiko

Kapitel 3 og 4 bruges på at uddybe henholdsvis tillid og risiko – hvad det er, hvordan fænomenerne har udviklet sig, og hvad der kan styrke eller svække begge dele. Der er ikke her plads til at uddybe disse aspekter, men et par kommentarer kan laves.

Eyal noterer, at tillid og risiko historisk har udviklet sig i et omvendt proportionalt forhold. Forstået således, at mens tilliden til eksperter er dalet siden 1960’erne, er oplevelsen af risiko øget: “What happened in the 1960s and 1970s to trigger a ‘general downward trend in public trust in science’ or more precisely to set in motion the accelerating seesaw of alternating trust and mistrust? There is a ready answer. *Risk* happened” (s. 87). Temaet om risiko er behandlet af andre sociologer – fx Beck i risikosamfundet – men det interessante ved Eyal er hans sammenkædning af risiko og tillid. Jo mere vi taler om risici, udpeger eksperter til risikoanalyse, inddrager psykologer til at påpege risikoanalysens mangler, bruger psykologers kritik til at bygge en bedre risikomodel osv., jo mindre tillid synes vi at have til de selv samme eksperter og systemer.

I denne forbindelse trækker Eyal på Mary Douglas’ (1979) klassiske arbejde om *purity and danger*. Forureningstermen bruges til at beskrive den proces, hvorved forsøg på at føre videnskabeligt bevis og opnå legitimitet gennem mekanisk objektivitet, lynhurtigt kan slå om i mistillid og en forstærket følelse af risiko: “To put it bluntly, insisting on the purity of the scientific analysis leads to

the pollution and contamination of air” (s. 103). Jeg kan her ikke lade være med at tænke på den skæbne, som fulgte Lars Qvortrup, Jens Rasmussen og andre fortalere for evidens i kølvandet af den forrige folkeskolereform. Det hjælper så heller ikke på tilliden, at der findes positioner og bestræbelser, som handler om at betvivle, latterliggøre, ignorere, skabe usikkerhed og alternative sandheder. I dag går den slags bestræbelser under termen agnotologi.

Inside the vortex

Vortex kan på dansk oversættes til storm, hvirvel eller malstrøm. Det er en sådan storm eller malstrøm, der karakteriserer den aktuelle krise i ekspertise ifølge Eyal. Malstrømmen fødes og forstærkes af kræfter og positioner, der bekæmper hinanden gensidigt, og ironisk nok af forsøg på at forhindre krisen. De drivende *maskiner* i krisen beskrives som: “the ever-closer entanglement and blurring of boundaries represented by regulatory and policy science; the intensifying of jurisdictional struggles, exacerbating the uncertainty as to who are the relevant experts for the problems at hand; and the constant dynamic of ‘overflowing’ by which technical or organizational solutions to existing problems

generate a new set of unforeseen problems and create new publics composed of stakeholders and lay experts” (s. 138).

Inde i denne selvforstærkende malstrøm udvikler de tidligere nævnte positioner sig igen. Fra ikke bare at søge legitimitet i omverdenen til at udvikle strategier i forhold til den manglende legitimitet. Det resulterer i følgende (nederst):

1. Den første strategi (mekanisk objektivitet) går ud på endnu mere stædigt at eliminere subjektivitet, skøn og ekspertvurderinger ved at opbygge endnu strengere regler, procedurer og systemer, der overtager kontrollen med fx godkendelse af medicinske præparater, hvem der skal og ikke skal have lov til at udbyde uddannelse (jf. No Child Left Behind), tildeling af midler fra filantropikapitalister (fx Bill Gates) mv. Problemet med strategien er, at den “promises more than it can deliver” (s. 152). Fx hvad angår RCT-studier (de måler ikke langtidseffekter, har urealistiske testbetingelser, lider af manglende repræsentativitet trods forsikringer om det modsatte, måler ikke kombinationen af flere præparater og interventioner samtidig osv.).

Trust in transparent, objective procedures		Problem of Trust	
		Trust in trained judgment of experts	
Problem of extension	Technocratic decision-making	Mechanical objectivity	Exclusion
	Participatory decision-making	Inclusion	Outsourcing

2. Den anden strategi (*exclusion*) går modsat ud på at styrke tilliden til det professionelle skøn. Dette ved politisk at kontrollere, hvem der må og ikke må skønne i konkrete sager, dvs. ved at lave gatekeeping, boundary work og eksklusion af bestemte (typisk kritiske) eksperter. Eyal nævner mange eksempler på kommissioner, ekspertgrupper og semistatslige organisationer, og herhjemme er det ikke svært at komme i tanke om eksempler i forbindelse med reformer og evalueringer.
3. Den tredje strategi (inklusion, deltagelse og transparens) går ud på at invitere lægmand *ind* i deliberationen af problemer og løsninger for derigennem at opnå transparens og demokratisk legitimitet. I de senere år har man set dette i forbindelse med patientforeninger, klageinstanser, råd og nævn, men også tidligere har strategien været anvendt fx i forholdet mellem nye og ældre professioner (psykologi vs. psykiatri, sygepleje vs. medicin, pædagoger vs. lærere), hvor førstnævnte ifølge Eyal har forsøgt at mobilisere offentligheden i deres sags tjeneste. Problemet med strategien er, som før nævnt, at den forsinker og i visse tilfælde umuliggør konsensus omkring problemer og løsninger:
- ”Transparency may exacerbate rather than quell controversy” (s. 146). Dette problem bliver særlig udtalt, når/hvis politikere mister tålmodigheden med eksperter, indskrænker armslængdeprincipper og kræver svar nu og her.
4. Den fjerde strategi (outsourcing) går ud på at invitere stat og eksperter *ud* i hybridlignende organisationer for dér at opnå konsensus om problemer og løsninger. Ifølge Eyal kommer strate-

gien efter de andre strategier som et forsøg på at kompensere for deres fejl og mangler, og der er ikke så meget tale om en strategi, men nærmere en ”hodge-podge of different arrangements” (s. 156). Strategien indeholder en form for statsfobi (også inden for staten selv), og som eksempler nævnes The Millennium Challenge Corporation (bekæmpelse af fattigdom) og The Intergovernmental Panel on Climate Change. Herhjemme kan man se New Public Governance, socialt entreprenørskab og diverse forsøg på samskabelse mellem stat, private virksomheder og civilsamfund som eksempler. Problemet med strategien er, at den ikke er et seriøst forsøg på at overkomme legitimitetskrisen, men nærmere en laden stå til. En simpel udlicitering af problemer til den billigste udbyder af løsninger.

Trans-Science as a Vocation

Er der ikke en vej ud af den misere, som forskning, politik, eksperter og lægmand er havnet i? Eyal leverer ikke mange svar på dette spørgsmål, men i det sidste kapitel vover han pelsen og formulerer det, der kaldes ”trans-science as a vocation”.

Eyal trækker her på Webers (1918) klassiske tekst ”Science as a Vocation”, men i modsætning til Weber mener han ikke, der kan eller skal trækkes en skarp linje mellem politik og videnskab – en arbejdsdeling mellem fakta opstillet af videnskaben og beslutninger truffet af politikere. I stedet handler det om at udvikle trans-science as a vocation, herunder institutioner der understøtter dette formål.

Hvad er så trans-science? I denne forbindelse citeres Alvin Weinberg (1972), der for mere end 50 år siden formulerede spørgsmål af typen: ”Questions which can be asked of science and yet which cannot be answered by science” (s. 185-186). Det gælder fx i spørgsmål om risici ved lave niveauer af stråling: For at kunne afgøre, med 95 % sikkerhed, om 150 millirem (måleenheden for mængden af stråling) øger mutationsraten i mus med bare en ½ procent, skal man i et eksperiment bruge 8.000.000.000 mus. Det er praktisk umuligt, så hvad skal man gøre? Her bliver man nødt til at hugge en hæl og klippe en tå, acceptere lavere sikkerhedsniveauer eller -marginer og bevæge sig ind i rummet, der kaldes trans-science. I dette rum foreslår Eyal, at man, frem for at tvinge sin modstander til at ’recognize inconvenient facts’ (som foreslået af Weber), starter med selv at erkende fejl, mangler, grænser og usikkerhed. Derigennem gør man sig til en ’bringer of bad news’, og man kan lære andre at gøre det samme – endda institutionalisere dette i en ’honorable and well-regarded vocation’ (s. 191). Set fra en kritisk-kontinental tradition er der for mig ikke så meget nyt i disse budskaber om trans-science, men kan sige, at den aktuelle malstrøm ikke gør dem mindre vigtige. Eyals begreb om ekspertise kommer ligesom professionalitet til at hænge uløseligt sammen med normer, værdier og praktiske hensyn om, hvad der er ’rigtigt’ at gøre i specifikke situationer.

Det bringer mig tilbage til Henning Salling Olesens (2004) artikel om professionernes krise og mulige fremtid. Dengang var tanken og håbet – ikke bare for Salling Olesen, men for den bredere

En overset professionsteoretiker: Gil Eyal

interesse i livshistorie – at de professionelle selv kunne være med til at afgøre deres fremtid. At mødet mellem (1) dem som specifikke subjekter, (2) arbejdets organisering og (3) videnskabelige institutioner kunne føre til nye erfaringer og typer af praksis, som overskred de klassiske professionernes blakkede ry.

Det gjaldt især de dengang nye professioner – lærere, pædagoger, sygeplejersker, socialrådgivere – som blev kædet sammen med indstiftelsen af et nyt vidensdemokrati. Sammenholdt med Eyals beskrivelse af malstrømmen og set i bagklogskabens klare lys synes denne forhåbning at have været naiv. På den

anden side levner Eyals sociologi ikke meget plads til subjektet eller til grupper af subjekter i historien, herunder til ikke-eksperter. Måske kunne nogle af dem stadig nå at vende malstrømmen, hvis samtidig der kom lidt mere tålmodighed med hensyn til forståelsen af problemer og udpegningen af løsninger.

REFERENCER

Andersen, R. (2011). *Tavs viden og praktik: En diskussion af Polanyis teori om tavs viden i sygeplejerskeuddannelsen og i pædagoguddannelsen*. Roskilde Universitetsforlag.

Buus, A.M. (2019). *Viden der virker. En etnografisk undersøgelse af forbindelser mellem småbørnspædagogik og evidensbaseret metode*. Aarhus Universitet.

Bøje, J.D. & Frederiksen, L.F. (2023). Læreres og pædagogers professionsviden 1990-2020. Professionspaternalisme, professionsrealisme og professionsinstrumentalisme. *Dansk pædagogisk Tidsskrift*, nr. 3: 79-96.

Callewaert, S. (2004). På vej mod en generel teori om professionel viden og handlen. I: K.A. Petersen, *Praktikker i erhverv og uddannelse*. Frydenlund.

Douglas, M. (1979). *Purity and Danger. An Analysis of the Concepts of Pollution and Taboo*. Routledge & Kegan Paul.

Eyal, G. (2019). *The Crisis of Expertise*. Wiley.

Flyvbjerg, B. (1991). *Rationalitet og magt. Det konkrete videnskab*. Akademisk Forlag.

Gulløv, J.M. (2015). *Dømmekraft i praksis. Et antropologisk studie af professionelle på en skole*. Roskilde Universitet.

Larsen, K. (2004). Med arkitektur som læremester – om praktikuddannelse af sygeplejestuderende. I: K.A. Petersen, *Praktikker i erhverv og uddannelse*. Frydenlund.

Lave, J. & Wenger, E. (1991). *Situated Learning. Legitimate, Peripheral Participation*. Cambridge University Press.

Nielsen, K. & Kvale, S. (1999). *Mesterlære – læring som social praksis*. Hans Reitzels Forlag.

Olesen, H.S. (2004). Har professioner en fremtid og kan de professionelle skabe den? Om subjektivitet, køn og vidensarbejde. I: K. Hjort, *De professionelle – forskning i professioner og professionsuddannelser*. Roskilde Universitetsforlag.

Petersen, K.A. (2004). Om teoriens rolle i professionspraktikker og uddannelser hertil. I: K.A. Petersen, *Praktikker i erhverv og uddannelse*. Frydenlund.

Plum, M. (2011). *Dokumenteret faglighed. Analyser af hvordan pædagogisk faglighed produceres gennem læreplanernes dokumentationsteknologi*. Københavns Universitet.

Weber, M. (1918). Science as a Vocation. I: H.H. Gerth & C.W. Mills, *From Max Weber: Essays in Sociology*. Oxford University Press.

Weinberg, A.M. (1972). Science and Trans-Science. *Minerva*, 10(2): 209-222.

NOTER

¹ Jeg takker Jim Hordern fra University of Plymouth for at gøre mig opmærksom på bogen. Se evt. Årg. 4 nr. nummer 2 (2020) af Forskning i Pædagogers Profession og Uddannelse om samme emne.

² Se evt. Årg. 4 nr. nummer 2 (2020) af Forskning i Pædagogers Profession og Uddannelse om samme emne.

³ Se Bøje og Frederiksen (2023) for en lignende analyse af dette område – før jeg havde læst Eyal.